

Theodor W. Adorno

Faşizm ve Propaganda

Türkçesi: Müge Çavdar

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm

Kişisel Unsur: Ajitatörün Kendini Tarif Edışı.....9

İkinci Bölüm

Thomas Yöntemi.....39

Üçüncü Bölüm

Din Aracı.....87

Dördüncü Bölüm

İdeolojik Tuzak..... 115

Beşinci Bölüm

Antisemitizm ve Faşist Propaganda..... 145

Altıncı Bölüm

Freudyen Teori ve Faşist Propaganda Örüntüsü..... 157

**Faşizm ve Propaganda:
Martin Luther Thomas'ın Radyo Söylevlerinde
Uyguladığı Psikolojik Teknik**

Birinci Bölüm

Kişisel Unsur: Ajitatörün Kendini Tarif Edişi

Giriş Notları

Faşist liderin tanımlayıcı özelliklerinden biri bolca kendisinden bahsetmesidir. Buna karşın hem liberal hem de radikal propagandacılar ilgi çekmek istedikleri “nesnel” meselelerin yararı için kendi kişisel yaşamlarına atıfta bulunmaktan kaçınmaya yönelmiştir: Liberal propagandacılar bunu ne denli ayakları yere basan, ne denli yetkin kişiler olduklarını göstermek için; radikal propagandacılar ise kendi kişiliklerini vurgulamanın kolektivist duruşlarına halel getireceğini düşündükleri için yaparlar. Ortaya çıkan bu “gayri-şahsilik” sanayi toplumunun nesnel koşullarıyla gayet iyi örtüşse de dinleyiciler açısından su götürmez dezavantajlar barındırır. Nesnel tartışmalar sırasında kişisel ilişkilerin bir yana bırakılması, bugünün kitlelerinde pek rastlanmayan bir düşünsel özgürlük ve kuvvet gerektirir. Üstelik nesnel tartışmaların doğasında varolan “soğukluk”, günümüzde hemen her bireyin mustarip olduğu umutsuzluk, soyutlanma ve yalnızlık duygularını yoğunlaştırır – oysa insanlar halka yönelik her tür seslenişi bu hislerden kaçma arayışıyla dinlerler. Faşistler bu durumu çok iyi kavramıştır. Konuşmaları her zaman kişiseldir. Seslenişleri dinleyicilerin en öncelikli ihtiyaçlarına dokunmakla kalmaz, aynı zamanda konuşmacının mahremiyet alanını da dinleyicilere açar, konuşmacı dinleyicileriyle kişisel bir sırrını paylaşır gibi konuşarak onlarla arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıyormuş izlenimini yaratır.

Daha belirgin nedenleri de olan bu tutum çoğunlukla liderin kibriyle beslense de gayet iyi düşünülmüştür ve uyandırdığı “öznellik” izlenimine rağmen hayli nesnel bir dizi propaganda aygıtının bir parçasıdır. Düzenimiz ne kadar gayri-şahsileşirse, kişilik de bir ideoloji olarak o kadar önem kazanır. Birey ne denli çarkın bir dişlisi olmaya indirgenirse, gerçek hayattaki bu zayıflığını telafi etmek için onun biricikliği, özerkliği ve öneminin de o kadar vurgulanması gerekir. Bu yöntem her dinleyiciye ayrı ayrı uygulanamayacağı ya da ancak daha genel, soyut bir düzlemde uygulanabileceği için lider tarafından vekâleten uygulamaya konur. Hatta takipçilerden esirgenen özerk kişilik imgesinin lider tarafından sunulması totaliter liderliğin sırlarından biridir bile denebilir.

Üstelik faşist liderin kendi reklamını yapması da bir nevi güven kazanma numarasıdır. Ara sıra şişinip kriz anlarında blöf yapabildiği halde, özellikle iktidara gelmeden önceki dönemde karşı konulmaz gücüne fazla değinmemeye çalışır. Daha ziyade “kendisinin de insan olduğuna”, diğer bir deyişle müstakbel yandaşları kadar zayıf olduğuna vurgu yapar. Güç ve otorite fikri faşist liderliğin cazibesini açıklamaya kendi başına yetmez. Esas ikna edici olan, zayıfın kendi varlığını “harekete”, “davaya”, “mücadeleye” veya adına her ne denirse ona teslim ederse güçlü hale gelebileceği fikridir. Kendini çelişkili bir şekilde hem insan hem insanüstü, hem zayıf hem güçlü, hem yakın hem uzak biri olarak tanımlayan faşist lider, tam da dinleyicilerine telkin etmek istediği tutumun modelini sunmuş olur.

Ayrıca itirafları, ister sahte ister sahici olsun, dinleyicilerinin merak duygusunu tatmin etme işlevi de görür. Bu duygu günümüz kitle kültürünün evrensel bir özelliğidir. Birtakım gazetelerin dedikodu köşeleri, radyo kanallarından sayısız dinleyiciye olayların gerçek yüzünü aktarma iddiasıyla sunulan sözde gizli bilgiler ve “gerçek yaşam öyküleri” kisvesiyle dergilerde yayımlanan hikâyelerle bu ihtiyaca cevap verilir. Söz konusu merakın yapısı henüz yeterince irdelenmemiştir. Gündeme dair sohbetlere ayak uydurabilmek için “bilgilenme” gereği duyulması, insanların kendi sıkıcı yaşamlarına kıyasla başkalarının renkli, heyecan verici ve dopdolu yaşamlar sürdüğüne inanmaları

bu duygunun nedenlerindedir. Belki de bunların hepsinden daha temel olarak, gözetleme tutumuyla ilişkilidir ki bu tutum komşunun mahremine göz ucuyla da olsa bakmanın doyumunu arayan bilinçdışı psikolojik süreçle derin bir bağı olması açısından faşizme çok benzemektedir. Lider bu merakın nasıl giderildiğinin çok da önemi olmadığını fark edecek kadar uyanıktır. Hasminin sözde işlediği rüşvet ya da hırsızlık gibi suçların yahut eşinin hastalığı ya da uydurma bile olabilecek maddi sıkıntılarının ifşası faşistin gözünde aynı ölçüde etkilidir. Psikanalizin bir Yahudi düzenbazlığı olduğunu iddia etmesine rağmen kendisi becerikli bir psikolog olan faşist lider, çelişkilerin nasıl etki yarattığını bilir. Grubun bir üyesi yerine konmak dinleyicinin libidosunu tatmin eder; merakının yönlendiği kavramların olumlu veya olumsuz olması ikincil bir meseledir. Hasımlardan biri faturalarını ödeyemezse, onu dolandırıcı ilan etmek için bu durumdan faydalanılabilir. Gelgelelim Martin Luther Thomas, bir zamanlar yaptığı gibi, radyo masraflarını ödeyemediğini halkın huzurunda açıklarsa, sırf bu açıklamayla bile yeni dostlar kazanabilir.

Son olarak, faşist liderin nesnel olmayışının “nesnel” bir nedeni vardır. Bu tavır, nesnel amaçlarını saklamasına ya da belirsizleştirmesine yarar. Almanya'nın aksine, demokrasi fikrinin köklü bir geleneğe ve güçlü bir duygusal çekiciliğe sahip olduğu ABD'de hiçbir faşist, Nazi propagandacılarının rahatlıkla yaptığını yapıp da demokrasiye doğrudan saldıramaz. Amerikan faşistleri genellikle gerçek emellerini gizleyebilmek için demokrasiyi kabul etmeye razıdır. Gelgelelim kendilerini pazarlayıp agresif reklamcılık teknikleri kullanarak, Huey Long'un* yaptığı gibi, muazzam bir baskı grubu oluşturup nihayetinde demokrasiyi demokrasi adına devirebilecek kadar güç elde etmeyi umarlar. Bunun haricinde, birbirine karşıt grup çıkarlarını umursamadan üstü kapalı bir şekilde her gruba her şeyi vaat etmek de faşist propagandanın en bilindik tekniklerinden biridir. Faşist lider kendisi

* Huey Long (1893-1935), Büyük Buhan döneminde ABD Demokrat partisi popülist üyesi olarak Roosevelt politikalarını eleştirmiş, Louisiana Valiliği yaptığı 1928-1933 yıllarında halk yanlısı popülist politikalarıyla büyük bir taraftar kitlesi toplayıp kısa sürede kanunları hiçe sayan otokratik bir yönetim düzeni kurmuş Amerikalı siyasetçi. (ç.n.)

hakkında konuşurken kendi birleştirici gücüne yönelik güven toplar; diğer yandan programının çelişkili yönlerinin çok belli olmaması için nesnel amaçlarını çok seçici bir şekilde ortaya koyması gerekir. Bu yüzden kendi kişiliğine dair insani unsurlara değinmesi etkili bir kamuflaj yöntemidir.

Martin Luther Thomas, Deatheradge, Henry Allen ve Bayan Fry'la* olan ilişkileri sayesinde Hitler'in tekniklerini yakından tanır. Propaganda amaçları doğrultusunda kendi egosunu nasıl manipüle etmesi gerektiğine bütün ayrıntılarıyla hâkimdir ve Hitler'in ifşa ve itiraf tekniğini büyük bir maharetle hem Amerikan sahnesine hem de kendi hitap ettiği kitlenin –köktendinci veya mezhepçi çevrelerden gelen, orta sınıfa mensup orta ve ileri yaşlı insanların– duygusal ihtiyaçlarına uyarlamıştır. Sıradaki bölümlerde Thomas'ın kendisinden söz ediş biçimine dair örnekler ele alınacaktır.